

МЕКТЕП ОКУУЧУЛАРЫНА БЕРИЛҮҮЧҮ ЭКОНОМИКАЛЫК БИЛИМ БЕРҮҮНҮН МААНИСИ

Кыргыз Республикасынын билим берүү системасындагы талаптардын өзгөрүүсүнүн негизинде жалпы билим берүүчү мекемелеринде экономика предмети окуу пландарынан алынып салынган. Бул өз учурунда калк арасында экономикалык сабатсыздыкты жаратуу менен социалдык-экономикалык көйгөйлөрдү өзүнө тартат

Негизги сөздөр: жалпы билим берүүчү мекемелер, экономика предмети, экономикалык сабатсыздык, реформа.

VALUE OF AN ECONOMIC EDUCATION OF PUPILS IN EDUCATIONAL SYSTEM AT THE SECONDARY SCHOOLS AT PRESENT

In connection with changes of requirements of an education system of the Kyrgyz Republic in educational institutions it was reduced teaching of economic discipline. And it in turn creates economic illiteracy that will entail itself social and economic problems among the population.

Key words: educational institutions, the subject of the economy, economic illiteracy and reform.

Мектеп реформасын практика жүзүндө реализациялоочу билим берүүнүн жаңылануу маселелери көп жактуу, көп кырдуу болгондуктан, мурдагы реформаларда чечилбеген мектеп практикасында азырынча орун алып келе жаткан, бирок мектептеги окуу-тарбия процессинин бардык параметрлери боюнча жаңылуу талабынын иш жүзүнө ашырылышына тоскоол, кедерги болуп жаткан айрым маселелерине токтолмокчубуз.

Билим берүү областында ашырылган реформалардын тажрыйбалары жана реформалардын келечеги жөнүндө ЮНЕСКОнун (1977) иш-кагаздарынын биринде, эки типтеги реформалар болот деп белгилешкен:

- Билим берүү системасынын чегиндеги жаңыланууга багытталган реформалары;

- Билим берүү системасынан тышкары, өлкөнүн социалдык жана саясий өзгөрүүлөрү менен шартталган, билим берүүнүн максаттарын жана милдеттерин өзгөрүүгө болгон реформалары.

Мындан, акыркы 50 жылдын ичинде жүргүзүлгөн мектеп реформаларын биринчи типтеги, ал эми, билим берүүнү реформалоонун концепциясында чагылдырган материалдардан өлкөбүздө экинчи типтеги реформанын реализацияланып жаткандыгынан кабар берет.

Практикада мектеп реформалары ар түрдүү мүнөздөгү кемчиликтер менен иш жүзүнө ашырылган: реформаларды өткөрүүдөгү стратегиялык максаттардын толук кандуу иштелип чыкпагандыгын, реформанын маселелеринин жетишсиз айкын эместигин, реформанын айрым аспектилерин иш-жүзүндө даярдалбагандыгын, реформаны өткөрүүгө багытталган эрк менен, аткаруучулардын профессионалдык деңгээлине дал келбегендигин жана билим берүү системасынын структурасына туура келбегендиктерин айтууга болот.

Мисалы: 1...40-жылдардын аяк чендеринде, мектептин назик организми, ар кандай реформалардын, модернизациялоонун агымына дуушар болуп, мугалимдер кезектеги реформага ыңгайлашканга чейин, жаңы реформанын келе жаткандыгын кабарлашкандыгынан, мектеп, ийгиликти камсыз кылуучу белгилүү бир убактын ичинде туруктуулугу талап кылган стабилдүүлүктөн ажырады. 2...70-жылдарга чейин, жогорку

класстарга, жогорку окуу жайларына баруучу окуучулар тартылган. Мындай талапка жооп бербеген окуучулар, окутуунун ар кандай этаптарында мектептен бошотулган. 70-жылдардын башталышында жалпы билимге өтүүнүн натыйжасында өз ыктыяры менен окуу, мажбурлап, зордоп окууга айланды. 3...1967-жылдары, жети жылдык мектеп болуп турганда, түзүлгөн эки баскычтуу физика предметинин билим берүү концепциясы – окуу программаларынын, китептеринин, куралдарынын окуу эксперименттерине ылайыкташтырылган көрсөтмө куралдар, демонстрациялык куралдарды жасоонун негизин түзгөн. Мында, физиканы окутуунун биринчи баскычында (6 – 7-класс), физиканын пропедевтикалык курсу окутулуп, окуучулардын 100% өздөштүрүүсүнө эсептелинген; экинчи баскычында (8 – 11-класс) фундаменталдык теориянын негизинде, физиканын системалык курсу окутулган, жогорку класстарда, 7-классты бүткөндөрдүн 30% окуй тургандыгы көзгө тутулган. Бирок, орто билим берүүнүн жаңы структурасы (1, 8, 9, 10-класс) жана 8 жылдык билим берүүгө өткөндөн кийин, эки баскычтуу окутуунун логикалык бирдиктүүлүгү бузулду. 1970 – жылдан, мектептин турмушунда жалпы билим берүүгө өткөндөн кийин, 9, 10-класстардын физика курсу ар кандай типтеги орто окуу жайлары тарабынан (мектеп, СПТУ, ССУЗ) сөзсүз окутулуучу предметке айланды. Абалды окуу материалынын мазмунун кыскартпай туруп, окуу планындагы сааттардын кыскартылышы ого бетер оордоштуруп жиберди. Билим берүүнү гумандаштырууга приоритет берилгендигинин натыйжасында, окуу планында акырындык менен физикадан толук кандуу билим берүү мүмкүнчүлүгү азайды. Мисалы, 1968-69 - окуу жылында 527 с., бөлүнгөн. Биринчи кезекте, практикалык-лабораториялык жана физикалык маселелерди чыгаруучу бөлүгү кыскартылды, анын үстүнө көпчүлүк мектептерде зарыл болгон демонстрация, физпрактикум үчүн керек приборлор жетишсиз. Мына ушулардын бардыгы акырындык менен окуучулардын билиминин сапатынын төмөндөөсүнө алып келди. Мисалы, акыркы төрт жылдын ичинде «тааныш ситуацияда колдонуу» деңгээлинде өткөрүлгөн изилдөөлөрдүн жыйынтыгынын салыштырмалуу анализи, окуучулардын билиминин сапаттык деңгээли 17% азайгандыгын көрсөттү. 4. Сөзсүз жалпы билим берүүнү камсыз кылуу талабын иш жүзүнө ашырууда мамлекеттик деңгээлде жүргүзүлгөн саясат билим берүүнүн натыйжалуулугун көздөбөстөн курулай көргөзмөлүүлүктүн, көз буюмчулуктун натыйжасын көрсөтүүчү отчеттуулуктун формаларына приоритет берилген.

Практика жүзүндө ошол мезгилде талапка ээ болгон физика предметинин окуу пландарынан кыскартылышы кандай жыйынтыкка келгендигин эми гана түшүнсөк болот.

Азыркы мезгилде экономика предметинин окуу пландарынан кыскартылышы эмнеге алып келиши мүмкүн? Ал үчүн биз Кыргызстандын социалдык-экономикалык абалын карасак болот. Мисалы, социалдык-экономикалык көйгөйлөрдүн бирден-бири болгон жумушсуздук.

Таблица 1

**Жумушсуздардын санын курагы боюнча бөлүштүрүү (2011-жылга карай)
% менен**

№	Баары	15-19-ж	20-29-ж	30-39-ж	40-49-ж	50-59-ж	60-ж
1	100%	14,4%	45%	18,6%	14%	7,2%	0,7%

Табл. 1 карай турган болсок, анда мектеп бүтүрүүчүлөрү 14,4% түзүп жатат. Демек, алар адистиги болбогондугуна байланыштуу кандай жумушту аткара тургандыгы баарыбызга белгилүү. Жумушсуздуктун негизинде көптөгөн Кыргызстандын атуулдары Россияга же Казахстанга жумуш издеп кетишкен. Биздин эмгек мигранттарыбыз чет өлкөлөрдө эмгектенүүдө бир топ кыйынчылыктарга душаар болууда. Ал мигранттардын санын табл.2. аркылуу аныктоого болот.

Таблица 2

Миграциялык агым, адам менен

№	Келгендери	Кеткендери	Миграциялык агым
1	5532	13019	7487

Сиздер көргөндөй эмгек мигранттарынын саны барган сайын көбөйүүдө. Алардын эми жаш курагы төмөндөөдө. Бул нерсе бардыгыбызды ойлонтпой койбойт. Жогоруда аталган абалдан чыгуу үчүн мектеп реформасын жүргүзүү менен экономика сабагын киргизүү аркылуу 10-11-класстарында башталгыч кесиптик билим берүүнү ойлоношубуз керек.

Биздин ишенибизде экономиканы окуп үйрөнүүнү жалпы билим берүүчү мекемелеринин башталгыч класстарына да киргизүү керек. Өнүккөн өлкөлөрдө, маселен, АКШда жаш жеткинчектерди экономикалык иш-аракеттерге жаштайынан тартышат, атайын клубдар бар, алардан атайын куралдар даярдалып, жеткинчиктер катышып консультация алып турушат. Мурдагы СССРдин бир катар өлкөлөрүндө окуу куралдар түзүлүп, эбак эле окутулуп башталган.

Экономика илимин мектептерде окутууда биринчи милдет окуучулардын кеңири таралган бир катар экономикалык түшүнүктөрдү өздөштүрүүсүн камсыз кылуу. Алар: эмгектин табигый жана коомдук бөлүнүшү; иш аракеттердин адистештирилиши жана кооперацияланышы; негизги экономикалык керектөөлөр натуралдык жана тоовардык чарба; эмгектин өндүрүмдүүлүгү, алмаштыруу, соода; экономикалык ресурстар; муктаждык, керектөө; талам; тандоо проблемасы; адамдардын экономикалык жүрүм-туруму; товар жана анын түрлөрү; эркин рынок; тең салмактуулук, тартыштык, үстөк; акчалар жана алардын функциялары; монополия жана конкуренция; инфляция жана анын кесепеттери. Экономикалык билимдин негиздери предметинин мектептерде киргизилишинин максаты - окуучуларды экономикалык ой жүгүртүүгө, турмуштун экономикалык негизин жалпысынан кабылданышына үйрөтүүдө турат.

Жаш балдар менен өспүрүм курактагылардын талаптарын (15 жашка дейре) үй-бүлө жана коом камсыз кылат. Анткени, алар бар болгону керектешет. Болжол менен 20 жашынан тартып адам эмгегинин эсебинен өзүн-өзү жарым-жартылай камсыз кылат, түзгөн кирешеси бара бара керектегенинен аша баштайт да керектөөлөрү кескин түрдө өсөт жана өзүн канааттандыруу боюнча мүдөө талабы күчөйт. Ошого жараша кесиптик жөндөмүн, ишинин сапатын, натыйжалуулугун арттыруу кызыкчылыгы пайда болот. 30-35 жаш курагында эмгек өндүрүмдүүлүгүн натыйжасы жана керектөөсү жогорку денгээлге жетет. Ал жараткан кирешенин жалпы суммасы өз керектөөсүнө тийгенден болжол менен 3-4 эседен ашат. Улгайган куракка келгенде да тиричилик калбайт, бирок адамдын материалдык байлыктарды керектөөсү кескин кыскарат. Качан акыр аягында, адам жумушун толук таштаганда ал жөнүндө камкордукту туугандары жана коом өзүнө алат.

Жогоруда айтылгандарга экономикалык көз карашта карасак, анда: адам өмүрүнүн экинчи жана үчүнчү бөлүктөрүндө үй-бүлөгө жана коомго, анын балалык жана өспүрүм кезиндеги «алган карызын» кайтарып жана улгайган кезиндеги оокат жайын камсыздап, коомго «аванса» берип жаткансыганын байкоо кыйын эмес.

Демек, кызматкерлердин ар биринин, анын үй-бүлөсүнүн жана коомдун тиричилик турмушун жакшыртуунун аныктоочу фактору – өндүрүлгөн продуктуларды көбөйтүү. Адамдын иштеп чыгарганынын эң жогорку чеги, анын эмгекке жарамдуу курагында жетишилет. /й-бүлөнүн жашоо-тиричилигинин жана муундардын эстафетасынын тынымсыздыгынын экономикалык чечүүчү шарттары мына ушундай. Эгерде бойго жеткен адамдын ар бири өзү керектегенинен көп өндүрө албаса, адамзат коому жашай алмак эмес. Экономикалык билим коомдун мүчөлөрүнө тийиштүү болгон баардык маселелерди камтыйт жана чагылыдырат.

Республикабыздын базар экономикалык системасына өтүү шарттары буга айкын мисал боло алат. Ал шарттардын мыйзам ченемдүүлүктөрүн билбегендиктен, бизде көптөгөн суроолор пайда болот. Ал турмуш тиричиликке кандай таасир этет? Базар экономикасы шартында турмуш денгээл кандайча көтөрүлөт жана кепилдик берилет? Азык-түлүк жана өнөр-жай товарларынын баасы кандай түзүлөт? Баанын көтөрүлүшүнөн улам элдин жоготуулары кандай өлчөмдө компенсацияланат? Эгерде адам жумушсуз калса, анда ага кандай жардам көрсөтүлөт.

Элибиздин экономикалык коопсуздугун камсыз кылуу үчүн эмне кылуу керек? Калктын көбөйүшү жана ага байланышкан маселелер кандай чечилет? Мына ушундай маселелерге туура түшүнүк берүү үчүн экономикалык билим берүү зарыл.

Экономика илими эл аралык ар кандай чарбалык жана башка байланыштардын сырларын да камтыйт. Мисалы тигил же бул мамлекет чарба жүргүзүүнүн кайсыл системасын тандап алды? Эмне үчүн? Батыш Европа өлкөлөрүндөгү экономикалык интеграциялоо процесси кандайча жүргүзүлүп жатат? Андан сырткары биздин өлкө базар экономикасына өтүп жаткан учурда бул ишке сөзсүз жалпы билим берүүчү мекемелер катышууга тийиш. Көпчүлүгүбүзгө «маркетинг», «менеджер», «брокер» сыяктуу жаңы сөздөр көнүмүш эле болуп калды. Ошол эле учурда биздин эле мамилеге карабастан, базар чөйрөсү бизден экономикалык билимдердин жаңы дңгээлин талап кылууда.

Демек, азыркы рынок экономикалык шартында мектеп окуучуларына «Экономиканын негиздери» предмети боюнча билим алуунун пайдасы аябай эле чоң, себеби рынок шарты элементардык экономикалык терминдер боюнча түшүнүк алууну. ар бир инсандан өзү талап кылууда

Ошондуктан, экономикалык билимди байытуу, өстүрүп туруу зарылчылыгын терең түшүнө билүү азыркы учурдун да, турмуштук талабы болуп калды. Бирок акыркы мезгилде билим берүү тармагында жүргүзүлүп жаткан реформалар адамды кейитпей койбойт. Аларга жалпы билим берүүчү мектептердин окуу планынан экономика сабагынын алып салынышы, ЖОЖдордо башка адистиктер үчүн берилүүчү экономика сабагынын кыскарышы кийинки турмушубузда залал келтирип коюуусу мүмкүн. Себеби табигый процесстерди окуп үйрөтүүчү бул илимдин керектиги, жетишсиздиги адамзат турмушунда дайыма байкалып турат.

Адабияттар:

1. Өлкөнү өнүктүрүү стратегиясы. –Б., 2006
 2. Турдукулов Ф.З., Касымова Э.Р. Менеджменттин негиздери. –Б., 2006. – 400 б.
 3. Егоршин А.П. Билим берүүнүн менеджменти, маркетинги жана экономикасы. - НН, 2001. -618 б.
 4. Виханский О.С. Стратегиялык башкаруу. – М., 1998. -296 б.
 5. Кут билим гезити. №3,5,6. 2004-ж.
-